

1.3. Az abortusz elleni érvek

Az abortusz tiltása melletti fő argumentum úgy foglalható össze, hogy a terhességmegszakítás emberölés, és mint emberölés, erkölcsi és büntetőjogi tilalom alatt kell álljon. Ez az érvek többféle változatban is megjelenik, melyek alapszerkezete azonban ugyanaz. Alább oly módon igyekszem összefoglalni, hogy mind a közös törzs, mind a sokféle elágazás áttekinthető legyen.

1. Az emberélet morális védelmének alapja.

A) változat. Az élethez való jog.

A/1. Az élethez való jog mindenkit megillet.³

Az élet joga emberi jogaink egyike, s mint ilyen, ember mivoltunknál fogva tartozik hozzánk, nem valami korlátozottabb tulajdonságunk vagy magatartásunk alapján. Nem kell kiérdemelnünk, és nem is válhatunk méltatlanná a védelmére.

Nem valamiféle társadalmi konvenció révén nyerjük el. Nem törvényalkotás teremti; törvényhozás útján el sem törölhető („velünk született jog”). Morális erejét akkor is megőrzi, ha a tételes jog nem vesz tudomást róla, vagy kifejezetten tagadja.

A/2. Az élethez való jog abszolút erejű.⁴

Nem létezik olyan indok, amely igazolhatná, hogy egy emberi egyedet megfoszsanak az életétől. Az a jog, hogy senki ne öljön meg bennünket, minden lehetséges helyzetben elsőbbséget élvez minden olyan érdekekkel szemben, amellyel konfliktusba kerül, kivéve más személyek hasonló jogát.

B) változat. Az emberi élet szentsége.⁵

B/1. Az emberi élet szent.

Az emberi élet különleges tiszteletet parancsol. Ha egyszer már létrejött, senkinek nem szabad elpusztítania.

B/2. Az élet szentsége abszolút.

Az élet kioltása nem valami viszonylagosan rossz dolog, hanem feltétlenül tilalmas tabuszegés. Nem mérlegelhető, hogy valamilyen előny igazolásul, illetve ménteségül szolgálhat-e a halálokozás számára: elborzadva kell viszhőkölölni tőle, akár a hívőnek egy vallási erekleve meggyalázásától.

2. Az élethez való jognak, illetve az élet szentségének kiterjesztése a magzatra.

A.) változat. A magzat fogantatása időpontjától kezdve ember.⁶

A/1. A magzat génjeiben a teljes kifejlett ember benne van.

A magzat az egyedfejlődés kezdetén áll ugyan, de a fajfejlődésben ugyanúgy a Homo sapiens specieshez tartozik, mint a kifejlett ember-példány. Genetikailag nem különbözik a felnőtt embertől, két ember génjeinek a kombinációját képviseli. Kromoszómaszáma azonos a kész emberével.

A/2. A fogantatástól a megszületésig tartó fejlődés folyamatos.⁷

Nincs két szomszédos magzati állapot, mely élesen elkülönülne egymástól. Sehol nem húzható olyan fejlődési határvonal, amely előtt a magzat egészen más volna, mint utána. Az éppen világra jött újszülött nem különbözik lényegesen a megszületőben lévő magzattól, az nem különbözik lényegesen a szülési fájdalmak megkezdődése előtti magzattól, és így tovább visszafelé, egészen a fogamzásig. Minden szakaszolás önkényes, alkalmatlan az eltérő erkölcsi bánásmód megalapozására.

B) változat. A magzat fogantatása időpontjától kezdve potenciális személy.⁸

B/1. A magzat, saját fejlődési programjánál fogva, kifejlett személylélé válik.

Minden megvan benne ahhoz, hogy teljes értékű személlyé váljék. Ha nem szenved olyan sérülésben, amely idő előtti végét okozná, vagy az anya szervi rendellenessége, esetleg halála nem vezet a pusztulásához, ha születés után szerzett betegségbe nem hal bele, akkor természetes kifejlődését csak erőszakos beavatkozás szakíthatja meg. A magzatban kezdetől megvan a teljes kifejlett ember, mint egyedfejlődési program.

B/2. A fogantatástól a megszületésig tartó fejlődés folyamatos. (lásd A/2.)

C) változat. A magzat fogantatása időpontjától kezdve önálló élet.⁹

C/1. A fogamzás egyértelmű határt húz a korábbi és a későbbi állapotok közé.

A megtermékenyített petesejt anyagcserébe kezd a környezetével, és olyan változások indulnak meg benne, melyekre az ovum vagy a spermium önmagában nem képes. Anyagcseréje, sejtosztódási, differenciá-

lódási és növekedési folyamatai belsőleg vezéreltek, nem az anyai szervezet szabályozza őket. A magzat tehát nem az anya szerve, hanem fogantatástól a saját életét éli.

C12. A fogantatástól a megszületésig tartó fejlődés folyamatos, nincsenek benne egyértelmű határvonalak.

3. Az abortusz műveletének erkölcsi értelmezése.

A) változat. Az abortusz a magzat életét megszakító beavatkozás.

A magzat az anyaméhben, az anya testével szimbiózisban él, de nem az anya szerve.¹⁰ Saját életét élő egyed az anya testében. Nem a magzat szolgálja az anyai szervezet működését, hanem az anyatest a magzat fennmaradását és kifejlődését. A magzat eltávolítása nem olyan, mint a vakbélműtét. A vakbél élő szövet ugyan, azonban nem önálló egyed, csupán egy (funkció nélküli) szerv az ember testében. Kioperálása után elhal; ám elhalása nem halál, nem egy saját életét élő lény létezésének a vége. A terhesség megszakítása ezzel szemben halált okoz, egy emberi egyed életét szakítja meg.

B) változat. Súlyosabb rossz egy emberi egyedet megölni, mint hagy- ni, hogy egy ember meghaljon.¹¹

Aki embert öl, saját cselekedetével halált okoz. Aki nem ment meg a haláltól egy embert, az segítséget mulaszt el. A „Ne öl!” abszolút erejű, tiltó parancs. A „Segíts felebarátodon!” a körülményektől függő, feltételes köteleességet ró ránk. A kettő konfliktusában ezért mindig az utóbbinak kell engednie.

A terhesség megszakításával az orvos véget vet a magzat életének. Ha lemond a műtétről, elmulaszt segíteni az anyán. A segítség elmulasztása is erkölcsi rossz, de a magzati élet megszakítása összemérhetetlenül nagyobb.

4. Konklúzió Az abortusz ugyanolyan erkölcsi elbírálás alá esik, mint a szándékos emberölés.

Könnyen belátható, hogy ez az érvlanc olyan következményeket is maga után von, amelyeket a magzatvédők többsége nem szívesen vállalna.

4.* Az anya egészségének vagy életének veszélyeztetettsége nem lehet ok a terhesség megszakítására.

4.** A művi terhességmegszakításnak ugyanolyan büntetőjogi megítélés alá kell esnie, mint a szándékos emberölés többi esetének.

4.*** Az abortuszt kérő anyát bűnösnek kell minősíteni gyilkosságra való felbújtás vagy akár bűnszegély cselekményében, s ennek megfelelő büntetéssel kell sújtani. De még a társtettesi minősítés sem volna kizárt.

1.4. Az abortusz melletti érvek

Vessünk most egy pillantást az abortusz megengedő kezelése melletti érvmenetre. Ez az argumentum jóval karcsúbb, mint a korlátozás melletti érvek szerteágazó bokra.¹²

1. A terhes nőnek joga van az abortuszhoz.

1/1. Mindenkinek emberi joga, hogy maga rendelkezék a testével. A testünk a miénk, de nem úgy, ahogyan valamilyen tőle elkülönült tárgy a tulajdonunk lehet, hanem annál erősebb értelemben. A tulajdon nem része a tulajdonos személyének, a test azonban igen. Akit a testétől megfosztanak, azt a személyétől fosztják meg. Akit a teste fölötti rendelkezésben korlátoznak, azt a személye fölötti rendelkezésben, az önmaga fölötti rendelkezésben korlátozzák. Önrendelkezésünk legfontosabb vonatkozásai közé tartozik, hogy magunk rendelkezessünk a testünkkel.

1/2. A terhesség fölötti rendelkezés része a test fölötti rendelkezésnek. A terhesség a nő testében zajló folyamat. Amíg fennáll, a terhes nő életének minden fontos vonatkozását, a nő egész identitását döntően meghatározza. Ezért a róla való rendelkezés elvonása a legsúlyosabb módon érinti a nő önrendelkezését.

1/3. Mindenkinek emberi joga, hogy a maga felfogása szerinti jó élet megvalósítására törekedjék.

Az önrendelkezés általános joga mindenekelőtt azt jelenti, hogy az embernek jogában áll önállóan meghatározni, kivé és mivé kíván lenni, milyen életet akar élni.

1/4. A terhesség fölötti rendelkezés része a személyes sors, az egész saját élet fölötti rendelkezésnek.

A terhes nő egész későbbi sorsát döntően befolyásolja, hogy megszüli a gyermekét. Ha az állam kényszeríti a magzat kihordására, ezzel megfosztja a sorsa fölötti rendelkezéstől, tehát emberi jogának gyakorlását hiúsítja meg.

1/5. Mindenkinek emberi joga, hogy maga rendelkezze a személyével kapcsolatos információk fölött.

A személyünk és sorsunk fölötti önrendelkezés feltételezi, hogy legyen egy magánszféránk, amelybe csak a mi hozzájárulásunkkal lehet bepillantani. Mindazon információkkal, amelyek bensőséges összefüggésben vannak az identitásunkkal, vagy amelyek megszerzése és összegyűjtése lehetővé teszi más személyek vagy az állam számára a sorsunk fölötti rendelkezés elvonását, csak nekünk magunknak szabad rendelkezünk, különben önmagunkkal sem rendelkezhetünk.

1/6. A terhességmegszakítási szándék indítékai a nő személyével a legbensőségesebb módon összefüggő információk.

A terhes nő legszemélyesebb ügye, hogy milyen indítékok alapján kívánja vagy nem kívánja vállalni a magzat kihordását és megszületését. Ha arra kényszerítik, hogy egy hivatalos vizsgáló bizottság előtt feltárja az indítékait, információs önrendelkezési jogát sértik meg.

1/7. Mindenkinek emberi joga, hogy neme miatt ne szenvedjen el hátrányos megkülönböztetést.

Az állam azért köteles emberi jogokkal felruházott polgárokként kezelni bennünket, mert valamennyien személyek vagyunk.

Személy voltunkat semmi módon nem befolyásolja, hogy melyik nemhez tartozunk, miként az sem, hogy milyen fajtájúak, bőrszínűek, nemzetiségűek vagyunk, hogy milyen a vallásunk, milyenek a kulturális szokásaink és így tovább. A nemi meghatározottság emberi méltóságunk szempontjából irreleváns, ezért a nem szerinti hátrányos megkülönböztetés: diszkrimináció.

1/8. A terhesség fölötti rendelkezés elvonása a nők reprodukív szerepéből következő hátrányok jogi tiltással való továbbhalmozása, és így diszkriminatív.

A nők esélyei eleve rosszabbak a férfiak esélyeinél, hogy a képzettségüknek és alkalmasságuknak megfelelő munkakörbe kerüljenek, sőt, hogy magasabb képzettségre tegyenek szert. Hátrányuk összefügg azzal, hogy ők azok, akik gyermekeket szülnek, és rájuk hárul a gyereknevelés oroszlánrésze. Ha az állam kényszeríti a terhes nőt a magzat kihordására, ezzel megfosztja a lehetőségtől, hogy ő maga rendelkezze a gyermekszülések időzítése fölött, és így csökkentse az anyai szerepkörrel összefüggő társadalmi hátrányait.

Ha már a népességfenntartás terhei egyenlőtlenül oszlanak meg a két nem között, az államnak ezt az egyenlőtlenséget ellensúlyoznia kell, nem pedig tiltó intézkedésekkel tovább növelni. A tiltás női mivoltában sújtja hátránnyal az anyát, tehát megengedhetetlenül diszkriminatív.

2. A nem kívánt gyermek megszületése neki magának sem jó.

Alaposan valószínűsíthető, hogy ha az anya nem kívánja világra hozni magzatát, akkor a gyermeknek nem lesz esélye teljes értékű emberi életre. Ha az ok a magzat genetikai vagy szerzett károsodása, ez tökéletesen nyilvánvaló. Ha az ok az anya egészségének vagy életének veszélyeztetettsége, a következtetés ugyancsak önként adódik. Ha az ok az anya családi és illetve vagy szociális helyzetének alkalmatlansága a gyermeknevelésre, a konklúzió bizonyos esetekben akkor is levonható.

3. Az állam csak akkor avatkozhatna be a gyermek érdekében, ha biztosítani tudná számára az önálló, örömteli élet egészségügyi és szociális feltételeit.

Ha az abortusz kizárólagos indoka az, hogy a születendő gyermekre szenvedésteli élet várna, akkor az állam közbeléphet ugyan a terhesség folytatása érdekében, de kényszert csak abban az esetben alkalmazhat, ha számonkérhető kötelezettséget vállal a magzat jövőjéért.

4. Konklúzió. A nőnek mint embernek a teste, a sorsa, a személyére vonatkozó információk fölötti rendelkezéshez, valamint az egyenlő bánásmódhoz fűződő emberi joga megköveteli, hogy az állam ne avatkozzon be a terhességre vonatkozó döntésbe.



Ez az érvelés is maga után von olyan következményt, amelyet azok, akik előadják — a nők jogainak védelmezői — aligha vállalnának:

4.* Az éppencsak megtermékenyült petesejt és a kifejlett, születés előtt álló magzat életben maradása egyforma erkölcsi megítélés alá esik. A terhesség legvégéig az anya magánügyének tekintendő, hogy a magzat kihordását és megszületését vagy az abortuszt választja.

1.5. A két szélsőség között

Így tehát a magzatvédő álláspont alapján csak a legradikálisabb korlátozás volna igazolható, mellyel a demokratikus országok közül egyedül Írországban találkozunk. Míg a nők önrendelkezését védő álláspont alapján csak a legradikálisabb megengedés volna igazolható, aminek a közelébe is talán csak a hollandiai és svédországi szabályozás

jutott. Ezért indokoltnak látszik, hogy mind az érveket, mind az ellen-
érveket alapos vizsgálatnak vessük alá.

Munkámban azt igyekszem kimutatni, hogy a két oldalon felsora-
koztatott argumentumok elemzése és egybevetése a kettő közé eső jo-
gi szabályozást indokol. Nem azért, mert ez a megoldás a vitában álló
felek egyike számára sem elfogadhatatlanul hátrányos, hanem azért,
mert a konfliktusban álló erkölcsi elvek és a releváns tények szembe-
sítése alapján ez mutatkozik helyesnek.

I. Érvelésem két nagyobb tömbből áll. Először, a vita kedvéért, elfo-
gadom, hogy a magzat fogantatástól teljes értékű személyként keze-
lendő, akit megillet az élethez való jog. Ebben a lépésben azokat a
határhelyzeteket vizsgálom, amelyekben az élethez való jog — felnőtt
emberek élethez való joga — szükségképpen enged más emberek fon-
tos érdekeivel szemben. Az ilyen határhelyzetek két felnőtt ember vi-
szonyában rendkívül ritkák. A terhességi viszonyban azonban, mint
látni fogjuk, tipikusak.

A 2. fejezetben kimutatom, hogy az élethez való jog, az elterjedt
vélekedéssel szemben, nem abszolút erejű, nemcsak olyan esetekben
hajolhat meg, amikor egy másik ember élethez való jogával kerül ösz-
szeütközésbe. A 3. fejezetben levonom a következtetéseket az abortusz
jogi szabályozására vonatkozóan. Ha bizonyos határesetekben az egyik
ember nem kötelezhető arra, hogy ne okozza a másik halálát, akkor
ugyanilyen határesetekben az anyja sem kötelezhető arra, hogy ne fo-
lyamodjék abortuszhoz, ami a magzat halálát okozza. Hiszen ha elfo-
gadjuk is, hogy a magzatnak ugyanolyan erős jogai vannak, mint a
felnőtt embernek, azt semmiképpen nem állíthatjuk, hogy erősebb jo-
gokkal rendelkezik.

Az olvasó talán meghökken az állításon, mely szerint az élethez való
jog nemcsak élethez való jognak, hanem más természetű érdeknek is
engedhet. Ezért arra kérem, mielőtt képtelenségnek minősítené az itt
összefoglalt tézist, gondosan tanulmányozza át a kifejtését és a mellette
felsorakoztatott érveket, különösen a 21. példától kezdődő fejtegetése-
ket, egészen a 3. fejezet végéig.

pl1
pl2
Fejtegetéseim első egysége azokat az anyai érdekeket tekinti át, a-
melyek legitim indokul szolgálhatnak az abortusz elvégzéséhez, akkor
is, ha nem vonjuk kétségbe, hogy a magzat fogantatástól kezdve teljes
értékű személy. Ki fogom mutatni, hogy ilyen indok lehet, ha a mag-
zat nemi erőszak által fogant (noha ő maga nyilvánvalóan ártatlan fo-
gantatásának körülményeiben), vagy ha az anyja teherbe eséskor
— önhibáján kívül — nem volt tisztában a nemi kapcsolat és a fo-

gamzás összefüggésével (noha a magzat ezért sem felelős), és még né-
hány bonyolultabb esetben.

Ugyanakkor azt is kimutatom, hogy mindezen esetekben az anyát
igazolási kötelezettség terheli; azaz bizonyítani kell, hogy fennállnak
az indokok, melyek az abortuszt megengedhetővé teszik. Ebből pedig
az következik, hogy érvmenetem első szakasza önmagában csupán mér-
sékeltlen korlátozó törvényt igazolna: hisz minden speciális indok fennállása
külön vizsgálatra szorul. Ha elfogadjuk, hogy a magzat személy, akkor
azt kell mondanunk: az állam nem bízhatja az anyja lelkiismeretére, hogy
jogosan okozza-e a magzat halálát, miként a felnőtt ember megölése is
menthető lehet ugyan, de semmiképpen nem lelkiismereti kérdés.

II.
A második lépésben veszem vizsgálat alá azt az állításgyűttest,
amely hol úgy fogalmazódik meg, hogy a magzat fogantatástól kezdve
(potenciális) személy, hol úgy, hogy ember, hol meg úgy, hogy élet,
s amely az egyik ágon az emberi személy élethez való jogával, a má-
sikon az élet szentségével operáló érven folytatódik. Ki fogom mu-
tatni, hogy e tételek közül az abortusz tiltása szempontjából egyedül
annak van jelentősége, amely szerint a magzat fogantatástól kezdve
teljes értékű személyként, tehát az élethez való jog alanyaként keze-
lendő. Bizonyítani fogom, hogy az erkölcsi személynek járó bánásmó-
dot csak a második trimeszter letelte után elkerülhetetlen, és csak az első
trimeszter letelte után lehetséges a magzatra kiterjeszteni. Az első 12
hétben a magzat nem tekinthető érdekek alanyának, ezért nem kezel-
hető úgy, mintha jogai lennének. Ezekben az állításokban összegezhető
a 4–5. fejezet legfőbb tanulsága.

Vizsgálódásaink eredménye, ebben a második szakaszban, az lesz,
hogy a terhesség első három hónapjában az anyja önrendelkezési jo-
gával nem áll szemben személyes érdek, amellyel össze kellene
mérni. Ez az az időszak, amikor a törvénynek lelkiismereti kérdés-
ként, az anyja magánügyeként kell az abortusztól való döntést ke-
zelnie. A második trimeszterben nem lehet bizonyossággal
eldönteni, hogy eleget tesz-e a magzat azoknak a feltételeknek,
amelyek teljesülése esetén értelmesen tulajdoníthatók neki érdekek.
Indokolt azonban oly módon eldönteni a dilemmát, mint ha tud-
nánk, hogy a válasz igenlő. Az 5. fejezetben többféle érvet is elő-
adok állításom mellett; a legfontosabb, melyet itt röviden előre
bocsájtanék, az erkölcsi óvatosságé: az emberi személy életének ki-
oltása túlságosan súlyos dolog — ha tehát nem tudhatjuk biztosan,
hogy fejlődésének adott szakaszában érdekek alanyaként kezelendő-
e a magzat, akkor célszerűbb akként kezelni.

Az első trimeszter letelte után tehát csak különleges indokok alapján és csak ezek hivatalos vizsgálata után kiadott engedély birtokában lehet szabad az abortusz. Az idő múlásával a kritériumoknak is egyre szigorodniuk kell, úgy hogy az utolsó trimeszterben a magzat halálával járó terhességmegszakítás már csak az anya életének védelmében megengedhető. A szigorodás melletti érveket szintén előadom (5. és 6. fejezet).

Ez a munka tehát mérsékeltlen megengedő abortusztörvény mellett érvel: anyai önrendelkezés a harmadik hónap leteltéig, kezdetben szélesebb körű, később szűkebb körű indokok alapján engedélyezett abortusz a második trimeszter kezdetétől.

ket, melyekre hivatkozva a magzat jogalanyként való kezelésének szükségességét indokolni szokták.

Így hát a jelen fejezet fogja összegezni munkám második tömbjének eredményeit.

5.2. Az érzőkéesség határa

Kézénfekvő az érzőkéesség problémáján kezdenünk, hisz az a lény, amely nem érez, nem lehet személyiségének aktív alakítója és az önteremtés örömeinek élvezője, az akadályoztatás vagy megfosztatás kellemetlenségeinek elszenvedője sem.

Az újszülött számos viselkedési jelét adja, hogy érez: sírással jelzi, ha éhes vagy a hasa fáj; elégedetten szuszog, ha jóllakott; meglepően korán, mosollyal nyugtázza az arctól—arcig kapcsolat örömet. Magzati állapotban jóval nehezebb ilyen, egyértelmű viselkedési bizonyítékokat találni arra, hogy a vizsgált lénynak benyomásai, érzései vannak.

Igaz, kísérleti adatok mutatják, hogy viszonylag fiatal magzat már reagál ingerekre. Megfigyelték, hogy 6-7 hetes, elvetélt embrióból bőringerléssel választ lehet kiváltani. Ha arcán vagy felső ajkán hajszállal megérintik, összerándul.¹ Ilyen hatás azonban — elektromos ingerléssel — kioperált izomsejtből is kiváltható.²

Az izomsejt esetében kétségtelen, hogy az inger és a válaszmozgás közti kapcsolatot nem közvetíti fájdalomérzés: automatikus-reflexről van szó. Semmi alap nincs arra, hogy a 6-7 hetes embrió hasonló reakciója mögött bármi többet feltételezzünk. Nem ismeretes viselkedési adat, melynek alapján vélelmezhető volna, hogy az embrió ebben a korban érez; hogy különbséget tesz kellemes és kellemetlen benyomások között. Márpedig ezt kellene bizonyítani.

Viselkedési bizonyítékok híján közvetettebb, morfológiai és fiziológiai adatokra vagyunk kénytelenek hagyatkozni. Azt kell vizsgálni, hogy mikor jelennek meg és válnak működőképesé azok a szervek, melyekhez az ingerek kellemesként vagy kellemetlenként való észlelése s az erre épülő, bonyolultabb érzések sokasága kötődik. Az ilyen megfigyelések nem világosítanak fel arról, hogy mikortól érez a magzat, de azt több-kevesebb biztonsággal eldönthetik, hogy mikortól tekinthetjük érzőképesnek.

Központi idegrendszer nélküli lények a legegyszerűbb kellemes-kellemetlen megkülönböztetésre sem képesek. Az érzőkéesség megjelenése

az agy fejlődéséhez kötődik. Az agy főbb területei (előagy, közép agy, agytörzs) a 12. hét táján már jól azonosíthatók. Ekkorra megjelennek az agyműködés első, műszerrel észlelhető elektromos jelei.

Az ezt követő fejlődés mindenekelőtt az agyféltekék — kivált a kéreg — növekedésében és alakulásában áll. A hét hónapos foetus agya, legalábbis durva anatómiáját tekintve, nem különbözik az újszülött agyától. Ekkorra már csaknem valamennyi agyideg létrejött, mely az emberi agyban születéstől a halálig található lesz.

Az egyszerű öröm- és fájdalomérzetek a kéregnél primitívebb agyi területen lokalizálódnak. Az első trimeszter letelte előtt azonban ez sem tekinthető kialakultnak. Ezért biztosra vehető, hogy az érzőkéesség csak ezt követően jelenik meg. Azaz:

A terhesség első három hónapjában a magzat nem képes a legegyszerűbb kellemes vagy kellemetlen érzetek megkülönböztetésére sem. Nem érez fájdalmat, nincsenek vágyai és kívánságai. Nincs tapasztalata sem a környezetéről, sem a saját állapotáról.

Ugyanakkor a központi idegrendszer fejlődésére vonatkozó ismereteink alapján megbízhatóan feltételezhetjük, hogy a második trimeszter letelte után az érzőkéesség már adott. Azaz:

A terhesség utolsó három hónapjában a magzat már rendelkezhet egyszerűbb öröm- és fájdalomérzetekkel.

Az érzőkéesség kialakulása e két határ közé tehető. Szélsőségesen valószínűtlen, hogy pontszerű esemény volna; azaz, hogy léteznék egy pillanatnyi állapot, amely előtt a magzat még biztosan nem érez, amely után pedig már biztosan érez. A folyamatról, melynek során a magzat állapotai és a környezetéből érkező ingerek elkezdnek a magzat számára létezni, erről a folyamatról semmit nem tudunk. Azonban mindenképpen figyelembe veendő, hogy — zárt, védett környezetben tartózkodván — a magzat alig találkozik negatív ingerekkel, melyeket kerülni, és pozitív ingerekkel, melyeket keresni tudna. A kellemes és kellemetlen, a jóleső és a fájdalmas megkülönböztetésének nagyon csekély funkcionális értéke van a számára, s ezért nincs okunk feltételezni, hogy a mentális jelenségek kialakulása — a megfelelő agyi területek aktivizálódása — korán kezdődne és gyorsan végbe menne.

Az érzőképes kialakulása a harmadik hónap vége és a hetedik hónap eleje közé tehető folyamat, melyet pontosan lokalizálni nem tudunk.

A bizonytalanság azonban csak a második trimeszteren belül uralkodik. A kérdésre, hogy érzőképes lény-e a magzat, az első három hónapban azt válaszolhatjuk: *biztosan nem*. Az utolsó három hónapban pedig azt: *biztosan igen*. Hogy e két határ között az érzőképesesség mikor jelenik meg, nem tudjuk bizonyosan.³ Ez a bizonytalanság az, amit a magzat státusának meghatározásakor kezelünk kell.

5.3. Az érzőképesesség erkölcsi jelentősége

Korábban (a 4.4. szakaszban) megállapítottuk hogy csak érzőképes lénynek lehet értelmes módon jogokat tulajdonítani. Ameddig a magzat nem érzőképes, ameddig elemi különbséget sem tesz kellemes és kellemetlen között — ameddig nem létezik számára jó és számára rossz, aminek elérése, illetve elkerülése érdekében áll —, addig képzelenség jogokat tulajdonítani neki.

Ha bizonytalanok vagyunk benne, hogy a magzat egy adott időpontban érzőképes-e, akkor az erkölcs és a jog dönteni kényszerül. A tudomány felfüggesztheti ítéletét, megteheti, hogy sem így, sem úgy nem foglal állást. De a társadalomnak állást kell foglalnia: vagy így kezeli a bizonytalan státusú magzatot, vagy amúgy.

A döntés kockázata nagy. Ha későre tesszük az időpontot, amelytől fogva feltételezzük, hogy a magzat mentális események alanya, akkor megeshet, hogy — tudatlanságunk miatt — gyengébb erkölcsi védelem alá helyezzük, mint amilyen már megilletné. Ha túl koránra tesszük ezt az időpontot, akkor érdekekkel még nem rendelkező lényt kezelünk úgy, mintha lennének erkölcsileg védett érdekei, melyek valóságos erkölcsi személyeket valóságos jogaik gyakorlásában korlátozhatnak.

Ha a társadalom úgy dönt, hogy a magzatot a lehető legkésőbbi időponttól kezdi érdekekkel rendelkező lénynek tekinteni, akkor az anya nyer további három hónapot, amikor a terhességmegszakítás érdekével szemben nem áll magzati érdek. Ha a társadalom úgy dönt, hogy a magzatot a lehető legkorábbi időponttól tekinti olyan lénynek, melynek aktuális érdekek tulajdoníthatók, akkor az anya rendelkezési joga csak az első három hónapban korlátlan; a negyedik hónap kez-

detétől alapos indokokat kell előadnia. Ám vegyük észre: az anya nyeresége az egyik esetben és vesztesége a másikban nem egyenlő a magzat erkölcsi védettségének három havi tiszta hiányával, illetve többletével.

Tegyük fel, hogy a magzatnak a negyedik hónap kezdetétől érdeket tulajdonít a jog. Az anya ezzel kevesebbet veszít, mint amennyi védelmet a magzat nyer. Az ő számára ugyanis a gyermek vállalásának vagy nem vállalásának kérdése nem a harmadik hónap végén merül fel. Ezt megelőzően már hosszú hetei voltak a mérlegelésre. Továbbá, miként a 3. fejezetben kimutattuk, kellően súlyos indok esetén megengedhető marad a terhesség megszakítása, egészen az életképesesség eléréséig. S ugyanezen oknál fogva az anya kevesebbet nyer, ha a magzatot a lehető legkésőbbi időpontban ismerik el érdekekkel rendelkező lénynek, mint amennyi védelmet a társadalom a magzattól elvesz.

Ezért az erkölcsi óvatosság azt tanácsolja, hogy a magzatot a lehető legkorábban — tehát a második trimeszter kezdetétől — kezeljük úgy, mintha tudnánk, hogy érzőképes, tehát érdekek tulajdoníthatók neki.

A terhesség első három hónapjában nem állnak fenn a legelemibb feltételek, melyek szükségesek ahhoz, hogy egy lénynek érdeket tulajdoníthassunk. A terhesség utolsó három hónapjában ezek a feltételek biztosan együtt vannak. A második harmadban célszerű úgy kezelni a magzatot, mintha tudnánk, hogy együtt vannak.

A második harmadban az eljárás nyilvánvalóan konvención, megállapodáson alapul. A megállapodás azonban lehetséges, mert ennek a szakasznak a kezelése kapcsán egyetértésre juthatnak a magzati élet védelmezői az anyai önrendelkezés védelmezőivel. Az előbbiek nyilvánvalóan amellet vannak, hogy a jog a lehető legkorábbi időponttól kezdve bánjon úgy a magzattal, mint érdekek alanyával. Az utóbbiak viszont, az erkölcsi óvatosság megfontolásai alapján, szintén elfogadják a határ lehető legkorábbra helyezését.⁴

A harmadik harmad vonatkozásában nem lehet megegyezés kérdése, hogy a magzat érdekek alanya-e. Tudjuk, hogy az; megengedhetetlen volna, ha nem ennek megfelelően bánnánk vele.

Az első harmad vonatkozásában viszont nem lehetséges olyan megállapodás, amely a magzatot érdekek alanyává minősítené. Tudjuk, hogy nem az; ha mégis akként kezelnék, a neki tulajdonított érdekek fikción alapulnának. Megengedhetetlen volna, hogy egy jogi fikció kedvéért valóságos személyek legalapvetőbb jogait korlátozzák.

6. Egy méltányos abortusztörvény körvonalai

6.1. A vizsgált érvek cáfolata

(B) Ebben a munkában azt a tézist vizsgáltam, mely szerint az abortusz szigorú korlátozását a magzat alapvető jogainak védelmében kell elrendelni. Az abortusz tiltása mellett más típusú érveket is elő szoktak adni, de valódi súlya csak annak az argumentumnak van, mely a következő elemekből áll:

1. Az élethez való jog nem születéstől, hanem fogantatástól illeti meg az embert, ahogyan az élet sem a születéssel, hanem a megtermékenyüléssel veszi kezdetét.

2. Miként a felnőtt ember és az újszülött között, ugyanúgy az újszülött és, a magzat között, továbbá a különböző érettségű magzatok között nem lehet különbséget tenni az élethez való jog tekintetében. Azaz nem beszélhetünk arról, hogy kevésbé erős az élethez való jog születés előtt, mint születés után, illetve a magzati fejlődés korábbi szakaszaiban, mint a későbbi szakaszokban.

3. A magzat élethez való joga minden esetben kioltja a terhes nő önrendelkezési jogát. Ha az abortusz megengedhető, csakis az anya életének védelmében lehet az.

Nem foglalkoztam azokkal az érvekkel, melyeket *moralizáló*nak neveznék. Ezek azon a hiten nyugszanak, hogy van egy életmód, mely jó és igaz, van egy másik életmód, amely rossz és hamis, s hogy amennyiben az előbbit tesszük magunkévá, úgy el kell utasítanunk az abortuszt, ha pedig az abortuszt megengedhetőnek tartjuk, ezzel el köteleztük magunkat az élet rossz és hamis felfogása mellett.

(A) Az ilyen szerkezetű érveket itt nem kellett érdemben vizsgálnunk. Ha ugyanis ki lehet mutatni, hogy a magzatnak fogantatástól világra jöttéig egyformán erős joga van a megszületéshez, s ez a jog minden körülmények között súlyosabban esik a latba az anya önrendelkezési jogánál, akkor a moralizáló érvek feleslegesek. Ha viszont ezek az állítások nem tarthatók, akkor a moralizáló érvek csupán azt tartalmazzák, hogy az államnak törvényi úton kellene ki-

kényszerítene az igaz és jó élet elveinek követését, ami megengedhetetlen (1.10. szakasz).

Nem foglalkoztam a paternalista típusú érvekkel, melyek arra futnak ki, hogy az államnak a nő érdekét kell védenie a nő döntési-szabadságának korlátozásával. Ebbe a körbe tartoznak az abortusz közvetett egészségkárosító hatásaira tett hivatkozások, de ugyanígy az olyan kijelentések is, melyek szerint műtét előtt a nő nem is tudja, micsoda lelki megrázkódtatásnak teszi ki magát — ettől a belső válságtól tehát a törvénynek meg kell óvnia.

Miként a moralizáló érvek, a paternalista argumentumok is feleslegesek, ha a magzatnak a nő önrendelkezési jogát kioltó joga van az élethez. Ha viszont önmagukban állnak, akkor a rájuk alapozott korlátozás összeegyeztethetetlen a kompetens személyek alkotmányos önrendelkezési jogával. Megfelelően tájékozott, normális felnőtt ember érdeke azonos azzal, amit ő maga akar; nem abban áll, amit helyette mások akarnak. A tájékozottság esetleges hiányát nem kényszerítéssel kell az államnak jóvátennie, hanem oly módon, hogy intézkedik a szükséges információk hozzáférhetővé válásáról. Gondoskodni kell róla, hogy az orvosi eljárások a lehető legkevesebb nem kívánt mellékhatással járjanak; fel kell világosítani a nőt a beavatkozás kockázatairól. Ezen túl azonban őt és csakis őt illetheti meg a döntés joga.

Végül, nem foglalkoztam a kollektivist típusú érvekkel sem, melyek előterjesztői a közjóra — rendszerint a népesedés társadalmi érdekére — hivatkozva sürgetnek abortusztiltó rendelkezéseket. Igaz, szemben a moralizáló és a paternalista célú szabadságkorlátozással, a közhaszon érdekében alkalmazott törvényi korlátozás nem eleve alkotmányellenes. De azzá válik, ha valamilyen alapvető emberi jog fennhatósági területére téved (6.10. szakasz). Alapjog „lényeges tartalma” közérdekből nem korlátozható, csak valamilyen másik, erősebb alapjog védelmében.

Ezért, amikor arra a kérdésre keresünk választ, hogy szabad-e korlátozni a nő önrendelkezési jogát, szükségtelen sorra vennünk a népesedési vitában rendre fölmerülő kételyeket. Nem kell azzal foglalkoznunk, hogy biztosan jó-e a társadalomnak, ha a népszaporulati arány emelkedik: boldogabb-e, gazdagabb-e, nagyobb önbizalommal néz-e a jövőbe a szaporább nemzet a kevésbé termékenynél. Nem kell vizsgálnunk, hogy még ha a népszaporulat növekedése okvetlenül jó volna is, alkalmas eszköz-e az abortusztiltalom a születésszám növelésére. Nem kell tárgyalnunk a tiltás hátrányos egészségügyi és szociológiai következményeit.

Ha ugyanis igaz, hogy az államnak tiszteletben kell tartania minden polgára jogát az emberi méltóságra (Alkotmány, 54. (1)), ha igaz, hogy

a méltósághoz való jog magában foglalja azt a jogunkat, mely szerint beleegyezésünk nélkül senki nem rendelkezhet a testünk fölött (az emberen végzett kísérletek vonatkozásában az Alkotmány ezt külön ki is mondja: (54.§ (2) bekezdés), s ha igaz, hogy e jog mint alapjog tekintetében az állam nem tehet különbséget a nemek között (66.§ (1), valamint 70/A.§), akkor a nők semmiképp nem kezelhetők a népesedés pusztító eszközeiként: nem szabad akaruk ellenére rákényszeríteni őket, hogy — a demográfiai mutatók javítása érdekében — gyermekeket szüljenek.

A magam részéről a testünk fölötti rendelkezést is magában foglaló, alkotmányos önrendelkezési jog léte melletti érveket elháríthatatlannak tartom, és nincs is senki, aki komolyan vitatná. Azt sem lehet komolyan vitatni, hogy megengedhetetlen diszkriminációnak számítani, ha ezt a jogot az állam a nők esetében nem ismerné el vagy csorbítaná. Végül, ugyancsak nehezen vitatható, hogy a terhesség mint az anya testében keletkező és zajló folyamat a nő saját teste fölötti rendelkezési jogának hatókörébe tartozik.

Ezért ebben a munkában nem kellett külön vizsgálat tárgyává tenni az 1. fejezet 4. szakaszában ismertetett érveket, melyekkel a terhes nő önrendelkezési jogát — a teste és az életútja fölötti rendelkezési jogát — szokták alátámasztani. Adottnak vehettük ezt a jogot, s csak azt kellett vizsgálnunk, hogyan áll meg a magzati élet védelméhez fűződő érdekekkel szemben.

Nős, a közjó érdeke semmiképp nem lehet elfogadható hivatkozás. Ezért a nem kívánt terhesség megszakításában a közjóra hivatkozva korlátozást elrendelni kizárólag olyan érvek alapján megengedett, melyek az anya önrendelkezési jogával a magzat mint egyedi lény valamilyen nagyon erős érdekét állítják szembe.

Elvben két egyednek lehet védett érdeke a terhes nővel szemben: a magzat genetikai apjának és magának a magzatnak. Munkámban nem foglalkoztam azzal az igénnyel sem, hogy az abortuszt az apasághoz fűződő érdekek védelmében korlátozzák. Ez az igény ugyanis nem megalapozottabb, mint az, amelyik a közjóra hivatkozik. Kétségtelen, az apának erkölcsileg méltányolandó érdeke fűződhet ahhoz, hogy az anya szülje meg a gyerekeit. Ha az emberpár együttélése azon a kimondott vagy hallgatóságos ígéreten alapult, hogy ez így is lesz, akkor a terhesség szándékos megszakítása ígéretszegés. Ám ezt az ígéretszegést hatósági úton megakadályozni, az együttélés alapjául szolgáló személyes ígéreteket rákényszeríteni nem lehet. Ugyanúgy, ahogy nem lehet arra sem rákényszeríteni a nőt (vagy a férfit), hogy ne vál-

jon el, ha már mást szeret. Pedig amikor az életközösség keletkezett, azt ígérte, hogy mindig szeretni fogja a párját, és örökre vele marad. Az elhagyott fél elérheti, hogy a válást a másik hibájából mondják ki, de azt nem, hogy megtiltás.

Ha az állam a családi együttélés keletkezésekor tett ígéreteket rendre ki akarná kényszeríteni, ez azt jelentené, hogy állást foglal a magánélet alapkérdéseiben. Nem ismeri el, hogy az emberek érzelmei, az életükkel kapcsolatos vágyai és reményei változhatnak, s hogy e változások fényében felülvizsgálhatják elköteleződéseiket. Amikor az állam engedi a válást, ezzel nem a házasságok felbontása mellett teszi le a voksát, hanem csupán tartózkodik a házasságok felbontása ellen alkalmazott kényszersztól. S ugyanaz a helyzet a gyermekszüléssel kapcsolatos — kimondott vagy hallgatólagos — ígérek esetében. Az állam csak úgy maradhat semleges a két személy életfelfogása közötti vitában, hogy nem alkalmaz kényszerszt az apai érdek javára. Ha az apát jóvátehetetlen sérelem érte, ezt az állam azzal ismerheti el, hogy a házasság felbontása esetén a nő hibájából mondja ki a válást, annak összes következményével.

Az egyedüli lény, melynek érdekében az állam a terhes nővel szemben kényszerszt alkalmazhat, maga a magzat. A magzati érdekekre hivatkozó argumentumokat igyekeztem végigelemezni és egybevetni a nő, mint erkölcsi személy önrendelkezéshez fűződő *jogával* érdekével.

Vizsgálódásaink eredménye két főbb megállapításban összegezhető:

1. A magzat csak hónapokkal a fogamzás után válik érzőképpé, s csak ettől kezdve tulajdoníthatunk neki érdekeket anélkül, hogy ezzel kifejezett értelmetlenséget állítanánk. Mivel az érzőképpesség a központi idegrendszerhez kötődik, ezért az agyműködés megindulásának első jeleihez kapcsolható a legkorábbi időpont, amely előtt a magzat még bizonyosan nem kezelhető saját érdekek alanyaként.

2. Ha elfogadnánk is, hogy a magzatnak joga van az élethez, ez a jog nem versengene a terhes nő önrendelkezési jogával. A kérdés, hogy a nő önként vállalta-e a terhességet, megelőzi azt a másik kérdést, hogy joga van-e a magzatnak a megszületéshez; nem az utóbbi kérdéssel együtt, nem azzal versenyben dől el. A legvégső lehetséges határidő, amelytől a nő döntését már véglegesnek és visszavonhatatlannak kell tekinteni, a magzat életképpé válásának időpontja. Jól körülhatárolt, különösen súlyos esetekben indokolt eddig a pontig kiterjeszteni az önrendelkezés lehetőségét.